

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

М. Voytuk,

graduate student, National Academy of Public Administration at the President of Ukraine, Kiev

WAYS OF OPTIMIZATION OF MECHANISMS OF INSTITUTIONALIZATION OF PUBLIC POLICY
ARE IN THE SOCIAL SPHERE OF MODERN UKRAINE

Процес соціально-культурної трансформації створює для суспільства нову якість, що несе в собі зміни не лише економічного середовища, але й зміни соціальних орієнтирів суспільства, нових інтересів та цінностей. Для сьогодення важливі та помітні за своєю впливовістю процеси трансформації соціальної сфери у напрямі її гуманізації та інституціоналізації. Для прискорення процесів розвитку суспільних відносин в Україні в бажаному руслі необхідно приділяти належну увагу дослідженню закономірностей впроваджуваних трансформацій та особливостям інституціоналізації соціальних перетворень. Це, безумовно, сприятиме наближенню українського суспільства до сталого суспільного розвитку, максимальної активізації наявних ресурсів задоволення життєвих потреб соціуму. Прогресивний розвиток соціальної сфери неможливий без чіткої інституціоналізації наявних у ній трансформаційних процесів, виявлення їх закономірностей та особливостей.

Process of welfare transformation creates for society new quality which bears in itself changes not only the economic environment, but also change of social reference points of society, new interests and values. Processes of transformation of the social sphere, noticeable behind the influence, in the direction of her humanization and an institutionalization also are important for present time. For acceleration of developments of the public relations in Ukraine in the desirable course it is necessary to pay due attention to a research of regularities of the introduced transformations, and features of an institutionalization of social transformations. It, certainly, will promote approach of the Ukrainian society to sustainable social development, the maximum activation of the available resources of satisfaction of vital needs of society. Progressive development of the social sphere is impossible without accurate institutionalization of the transformational processes which are available in her, identification of their regularities and features.

Ключові слова: інституціоналізація, трансформація, суспільство, механізм, соціальна сфера, регулювання, державна політика, соціальні відносини.

Key words: institutionalization, transformation, society, mechanism, social sphere, regulation, state policy, social relations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вже більше двадцяти років в Україні поступово відбувається перехід до нового типу суспільних відносин. Такий перехід є досить складним та суперечливим. Він містить у собі певний перелік негативних явищ і проблем, які тягнуться від колишнього суспільного устрою. Нове суспільство на базі старої системи відносин піддається впливу нових чинників, що виникають у процесі трансформації економічних, соціальних, культурних, інформаційних і політичних відносин. Серед таких чинників знаходяться:

- 1) недостатня ефективність реальної влади і відповідне зниження авторитету структур державного управління;
- 2) розбіжність, а той протилежність інтересів верхнього рівня управління і більшості населення країни;
- 3) неузгодженість поставлених цілей, завдань розвитку та механізмів їхньої реалізації між місцевими органами управління й урядом країни.

Існує також і значна кількість другорядних чинників, які сприяють поглибленню комплексу протиріч, гальмуючи своїм негативним впливом соціальний прогрес і

стримуючи формування і розвиток соціально орієнтованої економіки.

Нові ринкові відносини виявили суперечності у створених з економічних та соціальних механізмах суспільного розвитку, причому як у середині їх, так і в їх взаємодії.

Чим поспішніше відбувається зміна існуючих економічних і соціальних відносин без достатнього глибокого аналізу закономірностей і особливостей їх розвитку, тим більше сповільнюються темпи конструктивних трансформацій соціальної та економічної сфер.

Для створення бази стабільного зростання економіки і вискоєфективних соціальних відносин, важливо враховувати інтереси всіх суб'єктів соціально орієнтованої ринкової трансформації та особливостей в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Важливо розглядати систему владних економічних і соціальних відносин як єдиної складної цілісності. Важливо створити єдину національну стратегію розвитку, продумати чіткі напрями трансформації, розробити комплекс соціальних і культурологічних стандартів, які відповідатимуть світовому рівню.

Це дасть синергетичний ефект саморегуляційних системних трансформацій усього комплексу суспільних відносин, зумовить їхню належну інституціоналізацію, чітке упорядкування між людських стосунків на державно-управлінському рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження процесів інституціоналізації соціальних трансформацій в українському суспільстві висвітлюється в працях багатьох вчених: Бойко А.І., Войтенко Т.О., Купрійчука В.М., Кравченко М.В., Лібанової Е.М., Михненко А.М., Фінагіна О.В., Хантингтона С., та багатьох інших. Проте проблемою наукової думки є те, що література більше констатує саме наявність проблем та суперечностей соціально-економічного розвитку України, не приділяючи увагу напрямам їх подолання та пошуку шляхів прискорення розвитку державних соціальних інститутів.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Сучасний стан та динаміка змін процесів соціальної, економічної та політичних сфер діяльності українського суспільства є досить суперечливими. Україна на сьогодні переживає кризу в усіх сферах життєдіяльності. Соціальні трансформації українського суспільства на фоні кризовості економіки поглиблюють існуючі проблеми та суперечності. Тому дослідження особливостей інституціоналізації соціальних трансформацій в українському суспільстві як важливої передумови соціального процесу нині є надзвичайно актуальним питанням.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — вивчити особливості інституціоналізації соціальних трансформацій в українському суспільстві та запропонувати, на базі встановлення головних компонентів і взаємозв'язків соціальних трансформацій, шляхів подолання проблем та суперечностей, що виникають у процесі інституціоналізації соціальної сфери українського соціуму.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття "трансформація" відображає певний момент у розвитку суцього, що характеризується переходом від накопичення певних ознак нового до руйнування старих засад, становленням якісно нового стану предмета. Суспільна трансформація — це період становлення нових суспільних форм, утвердження нових принципів соціального устрою та виникнення нових соціальних інститутів. Поняття "соціальна трансформація" відображає перехід у розвитку суспільства, коли становлення, утвердження нових соціальних принципів співіснують з ще активно функціонуючими колишніми соціальними формами [1].

Трансформація суспільства — це процес зміни соціуму, що не визначається повністю перетворюючою, свідомою діяльністю людини. Значним за обсягом є потік процесів, що не контролюються, по суті стихійних, що розгортають свій зміст всупереч або паралельно з діяльністю соціального суб'єкта. Соціальна трансформація спричиняється різними чинниками: соціальними потрясіннями, революціями, реформаторською діяльністю історичних осіб, активністю тих чи інших соціальних спільнот [4].

Період трансформації означає для людей перервність, відхилення, руйнування існуючої соціальної традиції. Трансформація не завжди прямолінійна. Її розвиток може здійснюватися в будь-якому напрямі, як в руслі прогресу, так і регресу.

Найважливішими ознаками суспільної трансформації є такі:

- 1) радикальна зміна принципів соціального устрою у всіх сферах життя суспільства;
- 2) руйнування старих соціальних інститутів;
- 3) виникнення соціальних ніш, що не контролюються державою;
- 4) злам ідеологічних традицій, зміна моральних норм, та нормативно-правового поля, руйнація старої і створення нової політичної ідеології, які об'єднують та мобілізують маси.

Негативний розвиток трансформаційних процесів може призвести до:

- 1) кризи всіх сфер функціонування суспільства як результат нігілізму у ставленні до попереднього соціального досвіду перетворення суспільства;
- 2) соціальної неефективності перетворювальної енергії соціальних об'єктів, ірраціональності соціальних процесів, особливо на початкових етапах трансформації суспільства, а також актуалізація ідей шовінізму, сепаратизму, сектантства;
- 3) соціальної ентропії та ін. [1].

Якщо модернізація суспільства виходить із певного соціального ідеалу, то трансформація суспільства на початкових етапах має яскраво виражену деструктивну функцію по відношенню до попередньої соціальності і розмиті контури майбутнього. Трансформація суспільства — не тільки витвір людини, але й відносно самостійний стихійний розвиток певних аспектів людської культури — способу буття, стилів життя, діяльності, мислення. З нашої точки зору логіка трансформації суспільства значною мірою детермінована світоглядними орієнтаціями та інтересами соціальних суб'єктів.

Людина постає як ключова постать соціально-культурної трансформації, як така, що є творцем і носієм самої культури. Світогляд є духовним ядром особи, способом самовизначення її в світі. Він формує обрій бачення світу, позицію людини щодо життєво важливих моментів буття, до того ж позицію не лише теоретичну, а й практичну, яка визначає не лише цілі, ідеали і сенс життєдіяльності, а й засоби їх реалізації, а також сам спосіб соціальної активності. Якщо світоглядна орієнтація особи уявляється як смислова конструкція, що обумовлена впливом реальних соціальних факторів (економіка, політика, ідеологія тощо), то зміна об'єктивних умов призводить до певних змін у світоглядних орієнтирах людини, які справляють зворотній вплив на об'єктивні реалії.

Трансформація суспільства відбувається завдяки соціальному конструюванню з метою пристосування соціальних форм до потреб людини.

У цій системі змін слід виділяти, аналізувати, регулювати й контролювати різні стадії соціальних трансформацій. Перелічимо їх за принципом складності соціального процесу:

1. Структурна зміна — процес пов'язанні зі зміною внутрішніх характеристик. Може мати позитивну спрямованість, а можливо й руйнівного характеру. По своїй суті

зміни можливо коректувати, міняти їхню програму дій і цільову спрямованість. Можуть бути природного (екологічні, кліматичні) і штучного (створені людиною) характеру.

2. Структурні порушення — уже здійснені зміни, рухи. Можуть бути як результатом процесів розвитку, так і певних конфліктів. Виражаються в системі кількісних і якісних параметрів соціальних процесів, їх локалізації, мають управлінську оцінку й систему зовнішніх і внутрішніх факторів впливу, оцінюються певними ефектами. Мають позитивні й негативні характеристики й певну систему передумов розвитку. Можуть бути результатом не тільки природного (екологічні, кліматичні) і штучного (створені людиною) характеру, але дії законів і закономірностей суспільного й певного економічного характеру.

3. Структурні перетворення — цільові зміни структурного й загальносистемного характеру, що змінюють форму, утримування й цілепокладання соціальних процесів і організацій. Це, в першу чергу, результати процесів еволюціонування й цільових великомасштабних проєктів. Їхній опис можливий лише в системі динаміки, модифікацій систем і тимчасових трендів. Якісні й кількісні показники повинні описувати структурні зміни та їхній процес наповнення.

4. Структурна перебудова — перетворення в системі суспільного відтворення під впливом державного, галузевого, регіонального або корпоративного керування. Це процеси здійснення соціальних модернізацій, створення й трансформації суспільних соціальних структур і організацій. Мають якісні й кількісні характеристики аналогічні у вище згаданому пункті.

5. Структурні конфлікти — наявність і поступове загострення питань, що не розв'язуються і накопичуються викликають певні зміни в системах і процесах, зазвичай збої в позитивній динаміці, стагнацію й деградацію в соціальних процесах. Вони мають чіткої дислокації й науково обґрунтованих показників оцінки. Накопичуючись можуть стимулювати як позитивні зміни, так і переходити в більш складні деструктивні стани — кризи.

6. Структурні кризи — різкі зміни в розвитку соціальних процесів, радикальні погіршення в системі суспільного відтворення й станах соціальної сфери. Специфічна фаза розвитку суспільства, яка характерна для соціальної системи в цілому, а не тільки для її окремих складових.

Особливе місце в системі соціальних трансформацій повинне відводиться процесам інституціоналізації ключових процесів суспільного відтворення [8].

Інституціоналізація — процес визначення й оформлення організаційних, правових та інших структур для задоволення назрілих суспільних потреб [7]. На думку вченого Хантингтона С., інституціоналізація — це процес, за посередництвом якого організації та процедури здобувають цінність та усталеність. Рівень цього процесу визначається адаптивністю, складністю, автономією та злагодженістю її організацій та процедур. Тому рівень інституціоналізації будь-якої окремої організації або процедури вимірюється її адаптивністю, складністю, автономією та внутрішньою цілісністю [9].

До процесів інституціоналізації відносять різного типу реформи економічного, соціального, політичного, правового, культурного, побутового та іншого характеру.

Це далеко не повний перелік тих напрямів інституціоналізації, які затребувані з позиції теорії суспільно-

го життя й практики. Але саме активізація процесів інституціоналізації процесів соціальної трансформації українського суспільства допоможе у формуванні й реалізації соціальної політики, відповідної не тільки негайним проблемам, але й перспективам їх адаптування в системі світового соціального прогресу.

Для вирішення суспільних суперечностей завдяки поліпшенню процесу інституціоналізації соціальних трансформацій пропонується створити новий модифікований механізм управління. Під механізмом вирішення соціально-політичних суперечностей будемо розуміти механізм раціоналізації дій суб'єктів соціальної системи за посередництвом законів, моральних, релігійних і культурних норм, правил, традицій, політичної і економічної доцільності.

Одним з найважливіших механізмів розв'язання суперечностей у сучасних соціальних системах, їх інституціоналізації і підтримання в них стану динамічної рівноваги є політико-правові інститути (у більш вузькому значенні — політична влада, держава, законодавча та судова влади), тому необхідно приділити цьому механізму особливу увагу.

На тісний взаємозв'язок, навіть тотожність цих двох процесів (процесу реалізації політичної влади, управління у сфері політичного життя, використання законодавчої та судової влади і процесу розв'язання соціальних суперечностей, управління конфліктами) вказували багато мислителів, учених, починаючи з часів Стародавнього світу і закінчуючи сучасною епохою.

Механізм вирішення соціально-політичних суперечностей у політичній системі України в наш час має складну, ієрархічну структуру, свої специфічні форми, методи, прийоми і засоби в політичній, правовій, економічній, ідеологічній та інших підсистемах, тому будемо мати на увазі сукупність тісно пов'язаних і взаємодіючих механізмів управління вирішення суперечностей соціально-політичної системи. Звідси витікає питання модифікації існуючого механізму розв'язання соціально-політичних та економічних суперечностей [3].

Пропонуємо такі напрями модифікації механізму інституціоналізації соціальних трансформацій: політико-правові інститути, мораль, релігія, культура, традиції, звичаї. Під час виконання своїх функцій ці інститути взаємодіють, створюють своєрідну систему регуляторів, які дають змогу підтримувати суспільний порядок, соціальну згоду між суб'єктами суспільства, поєднувати їхні різноманітні інтереси і потреби [6].

Одним з найважливіших механізмів розв'язання суперечностей у соціальній сфері на сьогодні є інституціоналізація соціальних процесів і підтримання в ній стану динамічної рівноваги. Тобто потрібно досягнути сталості розвитку та узгодження правил та положень політико-правових інститутів, відповідальних за соціальну безпеку поселення. Конкретно це стосується політичної влади, держави, законодавчої та судової влади, тому необхідно приділити цьому механізму особливу увагу.

Оптимізація конкретного механізму розв'язання соціально-політичних суперечностей передбачає вироблення таких технологій управлінської діяльності з розв'язання суперечностей, у межах яких ця діяльність давала б максимальний результат. Це можливо за умови, коли форми і методи узгодження протилежних соціальних інтересів (тобто розв'язання суперечностей) відповідають характеру конфліктної взаємодії суб'єктів соціуму.

Отже, оптимізація механізму розв'язання соціальних суперечностей надає процесу конфліктної взаємодії форми, здатні максимальною мірою використати конструктивний потенціал суперечності, що лежить в основі конфлікту, і знизити до мінімального рівня його деструктивний потенціал, тобто мінімізувати неминучі соціальні, політичні, економічні й моральні втрати.

Саме в цьому полягає суть оптимізації механізму розв'язання соціальних суперечностей.

Як уже говорилося, одним із найважливіших напрямів з оптимізації механізмів розв'язання соціальних суперечностей у перехідних суспільствах є шлях інституціалізації конфліктів і суперечок.

Як відомо, залежно від характеру взаємозв'язків внутрішніх елементів, соціально-політичні системи можуть бути диференційовані на два основних типи: ригідні (жорсткі) системи, до них належать тоталітарні й авторитарні типи соціально-політичних систем, і пластичні соціально-політичні системи, до них належать демократичні й ліберальні типи політичних режимів.

Інституціалізація соціальних процесів створює умови як для соціальної так і для політичної стабільності, якщо під політичною стабільністю розуміти таку ситуацію, коли боротьба за ресурси і позиції в суспільній ієрархії регулюється правилами, що дає змогу головну увагу приділяти розв'язанню не стільки горизонтальних соціально-політичних конфліктів, які є складовою соціального життя, скільки вертикальних соціально-політичних тконфліктів, тобто дій, спрямованих проти існуючого режиму, які, власне, і призводять до порушення політичної стабільності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, розвиток суспільних відносин викликає економічні та політичні трансформації у суспільстві, які потребують постійного управління, контролю та регулювання. Це досить сильно впливає на інституціалізацію соціальних трансформацій в українському суспільстві, поглиблює протиріччя, викликає резонанс суспільної думки. Економічна криза та політична нестабільність — два головні важелі диспропорцій соціального устрою нашої держави в останні часи, а, отже, для забезпечення високорозвиненого, гармонійно влаштованого суспільного устрою важливо правильно підібрати новий механізм регулювання інституціалізації соціальних трансформацій.

Якщо всі умови механізму будуть виконані, формуючи, утверджуючи і закріплюючи нові цінності, перехідне суспільство має у підсумку визначати оптимальний для нього загальний, стратегічний напрям дії і взаємодії суб'єктів, спрямовуючи їхні дії в руслі прийнятих меж, що встановлюються ним.

Література:

1. Бойко А.І. Соціальна трансформація суспільства та проблема світогляду / А.І. Бойко // Історичні науки. — 2004. — №25. — С. 23—26.
2. Войтенко Т.О., Гончарук О.С., Привалов Ю.О. Громадянське суспільство в Україні: аналіз соціального конструювання. Наукова збірка / Відп. ред.: Ю. Саєнко — К.: Стило, 2002. — 368 с.; Українське суспільство 1994—2004.
3. Кравченко М.В. Сутність, проблеми та перспективи розвитку соціального захисту населення /

М.В. Кравченко // Державна політика в соціогумантарній сфері: навч. посібн. / В.П. Трощинський, П.К. Ситнік, В.А. Скуратівський та ін. / За заг. ред. О.Ю. Оболенського. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — 255 с.

4. Купрійчук В.М. Гуманізація державного управління в Україні: сутність та основні напрями: дис... канд. наук: 25.00.01. — 2009.

5. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. — 2012. — № 1. — С. 5—22.

6. Михненко А.М. Інституціалізація суспільного розвитку: навч. посіб. / А.М. Михненко, Е. М. Макаренко, Н.Г. Макаренко. — К.: НАДУ, 2011. — 292 с.

7. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко / За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — С. 236.]

8. Фінагіна О.В. Соціальні трансформації та особливості їх інституціалізації в українському суспільстві / О.В. Фінагіна, В.В. Поддубняк // Управління проектами та розвиток виробництва. — 2011. — № 4 (40). — С. 1—5.

9. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. — М.: Прогресс-Традиция, 2004. — 480 с. — С. 32.

References:

1. Wojko, A.I. (2004), "Social transformation of society and the problem of worldview", *Istorychni nauky*, vol. 25, pp. 23—26.
 2. Vojtenko, T.O. Goncharuk, O.S. and Pryvalov, Ju.O. (2004), "Civil Society in Ukraine: An Analysis of Social Design", *Ukrai'ns'ke suspil'stvo 1994-2004. Monitoryng social'nyh zmin [Ukrainian Society 1994-2004. Monitoring social change]*, Instytut sociologii' NAN Ukraї'ny, Kyiv, Ukraine.
 3. Kravchenko, M.V. (2007), "Сутність, проблеми та перспективи розвитку соціального захисту населення", *Derzhavna polityka v sociogumanarnij sferi [Державна політика в соціогумантарній сфері]*, Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.
 4. Kuprijchuk, V.M. (2009), "Humanization of public administration in Ukraine: the essence and main directions", Abstract of Ph.D. dissertation, Public Administration, Kyiv, Ukraine.
 5. Libanova, E.M. (2012), "Social problems of modernization of the Ukrainian economy", *Demografija ta social'na ekonomika*, vol. 1, pp. 5—22.
 6. Myhnenko, A.M. Makarenko, E.M. and Makarenko, N.G. (2011), *Instytualizacija suspil'nogo rozvytku [Institutionalization of social development]*, NADU, Kyiv, Ukraine
 7. Gorbatenko, V.P. (2004), *Politologichnyj encyklopedychnyj slovnyk [Political Science Encyclopedic Dictionary]*, G'enez, Kyiv, Ukraine.
 8. Finagina, O.V. and Poddubnjak, V.V. (2011), "Social transformations and peculiarities of their institutionalization in Ukrainian society", *Upravlinnja proektamy ta rozvytok vyrobnyctva*, vol. 4 (40), pp. 1—5.
 9. Hantynghon, S. (2004), *Polytycheskyj porjadok v menjajushhyhsja obshhestvah [Political order in changing societies]*, Progress-Tradycija, Moscow, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 22.09.2017 р.*